1. Принципи цивільної відповідальності

1. Загальні принципи цивільно-правової відповідальності юридичних осіб поширюються і на державу та територіальні громади як учасників цивільних відносин. Цивільно-правова відповідальність держави та територіальних громад є складовою їх цивільної правосуб'єктності. Як і будь-які інші юридичні особи (ст.96 ЦК), вони самостійно відповідають за своїми зобов'язаннями належним їм майном.

2. ЦК не містить переліку об'єктів державного майна. Відповідно до ст.34 Закону про власність, державну власність становлять; земля, майно, що забезпечує діяльність ВР та утворюваних нею державних органів; майно збройних сил, органів державної безпеки, прикордонних та внутрішніх військ; оборонні об'єкти; єдина енергетична система; системи транспорту загального користування, зв'язку та Інформації, що мають загальнодержавне значення; кошти державного бюджету; НБУ, інші банки та їх установи і створювані ними кредитні ресурси; резервні, страхові та інші фонди; майно вищих і середніх спеціальних навчальних закладів; майно державних підприємств; об'єкти соціально-культурної сфери або інше майно, шо становить матеріальну основу суверенітету України і забезпечує ЇЇ економічний і соціальний розвиток; інше майно, передане у власність України іншими державами, а також юридичними особами і громадянами.

Зазначена стаття Закону про власність, безумовно, не дає вичерпного переліку майна, що перебуває у власності держави. Крім того, ЇЇ розуміння можливе лише на основі історичного тлумачення.

ЦК не містить також і переліку майна, яке належить територіальній громаді. Відповідно до ст.35 Закону про власність до об'єктів права комунальної власності належить: майно, що забезпечує діяльність відповідних рад та утворюваних ними органів; кошти місцевих

бюджетів, державний житловий фонд, об'єкти житлово-ко-мунального господарства; майно закладів народної освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі, побутового обслуговування; майно підприємств; місцеві енергетичні системи, транспорт, системи зв'язку та інформації, включаючи націоналізоване майно, передане відповідним підприємствам, установам, організаціям; інше майно, необхідне для забезпечення економічного і соціального розвитку відповідної території, а також майно, передане у власність територіальній громаді Іншими суб'єктами права власності.

Згадана стаття Закону про власність не містить вичерпного переліку майна територіальних громад і може бути зрозумілою тільки 122

на основі історичного тлумачення закону та з урахуванням пізніше прийнятих документів, зокрема ст.142 Конституції та ст.60 Закону про місцеве самоврядування.

3. Відповідно до ст.ст.174, 175 ЦК держава та територіальні громади відповідають за своїми зобов'язаннями усім належним їм майном, крім майна, на яке відповідно до закону не може бути звернено стягнення. На сьогодні таких законів не існує. Закон про виконавче провадження лише загальним чином забороняє звернення стягнення на майно, яке вилучене з цивільного обороту або обмежене в обороті. ЦК передбачає можливість прямого встановлення в законі видів вилучених з цивільного обороту об'єктів або видів об'єктів, обмежено оборотоздатних (ст.178 ЦК).

2. Розмежування відповідальності за зобов'язаннями держави, Автономної Республіки Крим, територіальних громад та створених ними юридичних осіб

1. Держава, АРК, територіальні громади, як і будь-які інші учасники цивільних відносин, характеризуються майновою самостійністю та незалежністю. Кожен з них самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями. Тому будь-який із перелічених учасників не відповідає за зобов'язаннями Інших, що і закріплено у чч.З—5ст.176 ЦК.

Звертає на себе увагу той факт, шо відповідно до вказаної статті держава та територіальні громади не відповідають за зобов'язаннями АРК та навпаки. Виходить, що АРК самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями. Проте у гл.11 ЦК відсутнє аналогічне до ст.ст.174, 175 ЦК положення про самостійну відповідальність АРК. Без відповіді залишається питання і про майно, яким АРК відповідатиме за своїми зобов'язаннями, тому що у гл.23 ЦК не міститься положення про право власності АРК (воно було вилучено під час повторного розгляду ЦК у ВР в січні 2003 р.).

2. Розмежування відповідальності між вищезазначеними суб'єктами цивільних відносин та створеними ними юридичними особами відбувається за більш складними правилами. Проте і тут діє загальний принцип самостійної відповідальності будь-якого учасника цивільних відносин (чч.1, 2 ст.176 ЦК).

Відповідно до ст.ст.167—169 ЦК держава, АРК та територіальні громади можуть створювати юридичні особи як публічного, так і приватного права. Якщо держава, АРК або територіальна громада є учасником юридичної особи приватного права, розмежування їх відповідальності здійснюється за правилами ч.З ст.96 ЦК, відповідно до яких учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом.

3. Однією з концептуальних засад нового ЦК було виключення з економічного середовища юридичної особи — не власника свого майна. Йдеться про відмову від категорій "оперативне управління"та "повне господарське відання", породжених адміністративно-командною економікою. Відповідно до цієї концепції всі юридичні особи (не тільки приватного, а й публічного права), створені державою та територіальними громадами, стають власниками відокремленого майна. Саме для такої ситуації (розмежування відповідальності держави, АРК, територіальних громад та створених ними осіб публічного права, які є власниками відокремленого майна) і були створені положення чч.і, 2 ст. 176 ЦК. Відповідно до цих положень держава, АРК, територіальні громади не відповідають за зобов'язаннями створених ними юридичних осіб, крім випадків, встановлених законом, а ці юридичні особи не відповідають за зобов'язаннями засновників.

4. В ситуації, коли в Україні залишаються "державні, казенні, комунальні підприємства та установи", засновані на праві повного господарського відання або оперативного управління, в розмежуванні відповідальності між державою, АРК, територіальними громадами та створеними підприємствами і установами слід керуватися нормами Закону

про власність в їх історичному тлумаченні.

Стаття 39 цього Закону передбачає, що державна установа (організація) відповідає за своїми зобов'язаннями коштами, що є в її розпорядженні, а при їх недостатності таку відповідальність несе власник, тобто держава. Це є винятком із правила про те, що юридична особа відповідає за зобов'язаннями майном, яке належить їй на праві власності (або закріпленим за нею). Крім того, це правило є винятком із положення про те, що засновники юридичної особи або власники її майна не відповідають за її зобов'язаннями, а остання не відповідає за зобов'язаннями власника або засновника. Термін "державна установа" ("організація") в контексті ст.39 Закону про власність охоплює і комунальні установи (організації) та установи (організації) АРК, що фінансуються з відповідних бюджетів. Тут слід особливо наголосити на тому, що ці правила застосовуються тільки до випадків, коли цивільні зобов'язання відповідна установа (організація) набула для себе, а не для держави, АРК чи територіальної громади. В останньому випадку суб'єктом відповідних відносин є відповідно держава, АРК, територіальні громади.